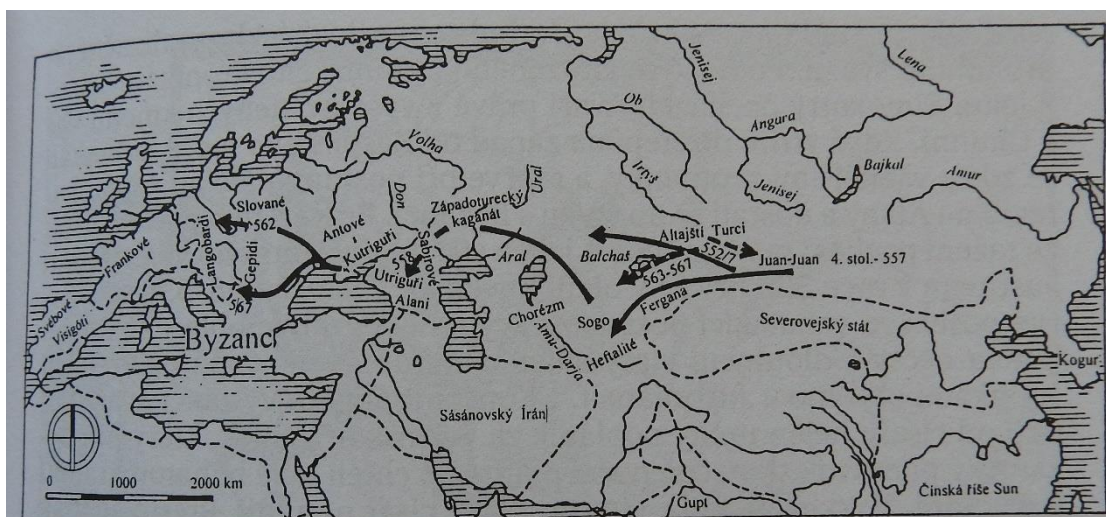

Avaři a Avarský kaganát

- kmenový svaz Juan-Juan – konec 4. stol. – spomínají čínské prameny – severně od Gobi a východně od Altaje – poražený turkuskými kmeny (Turky) 552–557
- Theofylaktos Simokatta – Avaři pocházejí z kmenů War a Chun sídlících mezi Volhou a Dunajem, západní Sibiř
- posun Avarů na západ způsobily tlaky sílícího prvního turkuckého kaganátu; v pohybu byli také Kutrigurové, Uturgurové a další turko-tatarské /mongolské nomádské kmeny
- 558 – Avary uvádí kdesi v Kavkazu byzantský vojevůdce Justin; 560 na dolním Dunaji, 562 útoky na Franskou říši
- 567 – Langobardi a Avaři poráží Gepidy, Avaři se stěhují na území Gepidů v Potisí; 568 – Avaři odsouvají Langobardy do severní Itálie a nasouvají se do Panonie – upevnění moci kaganátu, který se stává po dvě století rozhodující mocenskou silou v středoevropském prostoru
- 595–602 – úspěšné války s Byzancí, kagan Bajan, jejich posun na Balkán, konsolidace kaganátu, střední Balkán, Panonie
- 626 – porážka Avarů a Slovanů (a iránských Sasánovců) u Konstantinopole
- 1. polovina 7. století krize kaganátu (doba existence kmenového svazu vedeného Sámem)
- 70. léta 7. století stabilizace – vznik tzv. 2. kaganátu – bez písemných pramenů, Bulharská říše chána Asparucha oddělila Avary od Byzance a tamnější kronikáři a historikové událostem v Panonii přestali věnovat pozornost
- 778 – války s Karlem Velikým a pád avarského kaganátu (výpravy 791; 802/803 – zpacifikována Panonie)

Postup Avarů eurasijským stepním pásmem na západ. Podle Z. Klančič 1986
upravil Z. Měřinský.

kaganát – nejednotná etnicita (Avaři, Kutriguri, Onoguri, Utiguri, Gepidové, Langobardi, Slované, romanizované obyvatelstvo Panonie)

Dochované tituly avarské elity: **kagan, jugur, kapkan, tudur.**

Konec avarské moci:

- R. 791 – velká Karlova výprava proti Avarům až někde k dnešnímu Györu – neúspěšná
- 794/795 – vnitřní boje v kaganátu o kaganský stolec
- 795 – fransko-slovanské vojsko vtrhlo na území kaganátu a vyplenili kaganský hrnk a zmocnili se obrovského pokladu; Annales Regni Francorum: se vojska Karla Velikého vraceli „*per Beheimos*“ – tedy územím Bohemanů – územím dnešních Čech
- 796 – kagan u Karla – prosba o křest; Pipin znovu plení hrnk
- 799-803 – protifranské avarské povstání – potlačeno
- 803 – definitivní porážka Avarů – tudun se v Řezně oficiálně podrobil Karlovi Velkému
- 803/804 – zbytky avarského vojska poražené bulharským chánem Krumem někde východně od řeky Tisa
- 805 – kapkan Teodor žádal Karla o pomoc proti slovanským útokům – území mezi Savarií a Carnuntem (Provincia Avarorum); † Teodor – nový kagan Abrahám
- 811 – franské vojsko urovnalo vzájemné boje Avarů a Slovanů v Panonii
- 822 – sněm ve Frankfurtu – poslední reálná zmínka o Avarech

Periodizace Avarského kaganátu (podle Stadlera 2008)

FÁZE	DATA
předavarské	536 - 568
raně avarské I	568 - 620
raně avarské II	620 - 665
středoavarské I	665 - 690
středoavarské II	690 - 710
pozdně avarské I	710 - 725
pozdně avarské II	725 - 760
pozdně avarské III	760- 810/830

- tepané ozdoby byzantského charakteru typu Martynovka – Čadjavica; tepané součásti opasků; náušnice s hvězdicovým, pyramidovým závěskem; udidla bez postranic; kruhové třmeny s vysokým uchem

plechové, tepané ozdoby opasku se skleněnými vložkami; lité náušnice s hvězdicovým ornamentem, začátek výskytu litých součástí opaskových garnitur

- litá nákončí, rozměry nákončí se zmenšují, přezky, průvlečly s rostlinným, zoo- i antropomorfním ornamentem; náušnice se závěskem z granul, se spodním závěskem, s dutou trubičkou, skleněným závěskem, korálky ve tvaru melounového jádra, udidla

s postranicemi; třmeny protáhlého tvaru; tzv. žlutá keramika

Avarské období:

- 568–830 AD – od druhé poloviny 6. století až po počátek 9. století
- Prameny k našemu území mlčí, až na drobné výjimky
- Jediným podstatným zdrojem informací se stávají archeologické prameny
- Doposud je známo asi 2500 pohřebišť – s přibližně 100 000 prozkoumanými hroby
- Počet sídlišť – komplikovaná otázka – jejich počet ale roste – cca 600 sídlištních lokalit
- Hromadné nálezy předmětů (tezaury)
- Tzv. Opferfunde (uložení předmětů zvláštního významu (na zvláštních místech, zvláštní úprava místa) nebo pohřby zvířat / celé / částečné)
- Nálezy z detektorového průzkumu

Sídliště:

- Jejich struktura se mění podle síly ovlivnění nomádské složky sedentárním způsobem hospodářství
- Lokalita Kompolt-Kistér (jižně od Egeru) – prozkoumaná osada s domy v půdorysu jurty s ohništěm uvnitř – časně avarské období
- Konec 7. století – období finální fáze sedentarizace avarské společnosti – lokalita Rákóczi-falva-Bagi földek (jižně od Solnoku), domy: zemnice pravoúhlého tvaru; kúlové/sloupové konstrukce s nabíjenými fošnami (post-framed technique)
- 7.-8. stol. Území u severní hranice kaganátu, Slovensko, lokalita Obid (západně od Štúrova), sídliště s pravoúhlými zahlobenými objekty s hliněnou nebo kamennou pecí; fragmenty hliněných kotlů
- ČR, Nálezy z kulturních vrstev: Rubín, Pšov, Dolánky, Tismice, Mikulčice, Pohansko-Lány

V roce 1988 bylo na Slovensku známo a publikována pouze 10 sídlišť; např. Bratislava – Rusovce, Prša III.

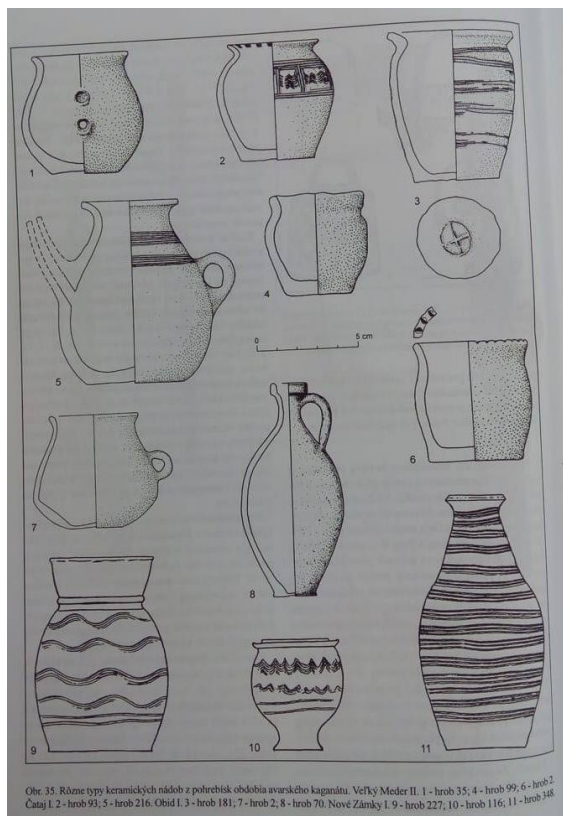
V současnosti je to tak kolem 30 lokalit sídlištního charakteru, které se dávají do souvislosti s osídlením v průběhu avarského kaganátu, např. Nové Zámky III, Ba – DNV VII, Šaľa III, Obid II. Zahlobené chaty – „slovanská zemnice“, zásobní objekty, povrchové stavby.

Keramika – „slovanská“, záleží to výskytu typických kovových předmětů, avarské keramiky – jemná šedá, jemná žlutá, hrubší šedá.

Pohřebiště:

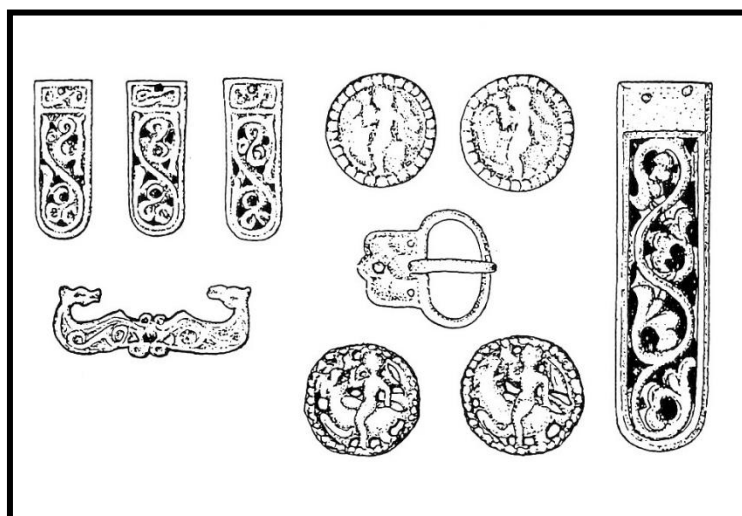
- Pohřební ritus kostrový
- Birituální ritus – pravděpodobně slovanský vliv (zvýšený počet birituálních pohřebišť – na území Sedmohradska); Na Slovensku: Bernolákovo (98/6); DNV (862/27); Záhorská Bystrica (262/8); Barca (15/1); Šebastovce (369/1); Valaliky (81/8); Želovce (871/3)
- Výklenkové hroby
- Kenotafy

Uložení těla: naznak, ruce podél těla; nohy natažené; výjimečné inhumace na boku, skrčenci, na břicho – pouze malé procento; pohřbů

■ Orientace: 3 základní skupiny: nepočtenější Skupina – **orientace SZ-JV, Z-V**, všechny odvozené směry; druhá skupina – **V-Z, JV-SZ**, odvozené směry (DNV, Bernolákovo, Radvaň, Barca, Šebastovce); třetí skupina – **ostatní orientace (S-J, J-S)**, jsou výjimečné, asi tak 3 % z celkového počtu pohřebišť (Kechnec)

- 1971 – Kunbábony, supr bohatý hrob starého muže; pohřbeného s téměř 2,5 kg zlata; pochován ve 2. pol. 6. stol., příslušník nejvyšší avarské elity, asijské rysy
- Lokality na území ČR: pohřebiště: **Dolní Dunajovice – 18 hr., Hevlín, ojedinělý hrob;**

Hevlín

Na Slovensku: rozsáhlé kostrové nekropole; s bohatou výbavou; ze zhruba 180 lokalit je náo víc než 6400 hrobů; Devínska Nová Ves; Dvory nad Žitavou; Holiare; Komárno; Prša; Nitra – Dolné Krškany; Podunajské Biskupice

Jezdecké hroby

- V drtivé většině – celé zvíře, ale jsou i parciální pohřby zvířete (lebka, distální části končetin)
- Způsob ukládání koně do hrobu: značná variabilita – zejména v centrálních částech Karpatské kotliny; Na Slovensku převažují dva hlavní způsoby:

1) lidský jedinec orientován SZ-JV – kůň po levé straně člověka, stejně orientován (Cífer-Pác, Čataj, Komárno IV, NZ I, Virt II), výjimka kůň napravo a opačně orientován – Holiare H558 nebo Obid I – hrob H129 nebo Štúrovo, stejná orientace obou, ale kůň vpravo H 138, H126;
2) u tzv. opačné orientace (V-Z, JV-SZ) – kůň je zpravidla uložený vpravo, v opačném směru/antipodicky než jezdec (DŇV, Radvaň, Šebastovce)

Výklenkové hroby

- 1: hrob s výklenkem pro přílohy, typ Šarovce
- 2: výklenkový hrob podmolového typu
- 3: tunelový výklenkový hrob

Typologie: podle Staššíková Štukovská 1996,

Výskyt výklenkových hrobů: pohřebiště Borovce; Cífer-Pác, G. Fusek

Hromadné nálezy/tezaury:

- Předměty z drahých kovů (Halič – zlatý řetěz, dva páry honosných náušnic; Zemiansky Vrbovok – stříbro, pravděpodobně byzantský původ, dato: konec 7. stol., 600 g stříbra, nádoby, šperky, mince, 17 mincí: za vlády císaře Constansa II. (641–668), 1 mince: za vlády Konstantína IV. Pogonata (668 – 685)
- Předměty ze železa, představují škálu používaných řemeslných, zemědělských nástrojů; jsou významným prostředkem k poznání úrovně výrobní technologie – jak metalurgie a kovářství ale také úrovně řemesel či zemědělství
- Předměty domácí i cizí provenience (Byzanc – šperky, nádoby, mince, přezky; Franská říše – opaskové soupravy)
- Výskyt: nejčastěji dolní Pomoraví (např. Gajary, Kúty, Moravský Svätý Ján, Mikulčice), dolní Podolí (Přítluky)
- Forma tezauru – většinou prosté uložení do země, bez zvláštních úprav; Moravský Svätý Ján – uložení v kotli; Přítluky – v keramické nádobě, sídliště; Mikulčice I – pod kamenem/žernovem
- Obsah: různorodý, většinou předměty různé funkce, v různém stavu dochování; Moravský Svätý Ján – různorodý soubor předmětů v celku – obchod?; Přítluky – 2 motyky, radlice, sekera – vlastnictví určitého jedince?, záměrná oběť?; Mikulčice I – poškozené, atypické železné předměty - výrobní činnost spojená s kovářstvím – sklad materiálu?

Zemiansky Vrbovok

U entit nazývaných dnes Avari (nebo jinde např. Frankové) a Slované lze předpokládat – na základě písemných i hmotných pramenů – jisté kulturní, sociální, subsistenční rozdíly, které mohly znamenat odlišnou identitu.

Jak byla tato identita definována v raném středověku se lze pouze domnívat.

Nemusela (ale i mohla) souviset s genetickým potažmo etnickým původem.

Avari se v historickém běhu světa rozpustili v multikulturním a multietnickém prostředí Panonské nížiny a Karpatské kotliny.

Literatura:

Bálint, C. 1989: Die Archäologie der Steppe. Steppenvölker zwischen Volga und Donau vom 6. bis zum 10. Jahrhundert. Wien-Köln.

Čilinská, Z. 1992: Slovania a avarský kaganát. Výpověď staroslovanského pohřebiska v Želovciach. Bratislava.

Čilinská, Z. 1998: Základné problémy štúdia historického vývoja na južnom Slovensku v 7.–8. storočí. Studia Archaeologica Slovaca Mediaevalia I. Nitra.

Gnecchi-Ruscone, G. A. – Szécsényi-Nagy, A. – Koncz, I. – Csiky, G. – Rácz, Z. – Rohrlach, A. B. – Brandt, G. et al. 2022: Ancient genomes reveal origin and rapid trans-Eurasian migration of 7th century Avar elites. Cell 185/8, 1402-1413. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cell.2022.03.007>.

Klanica, Z. 1972: Předvelkomoravské pohřebiště v Dolních Dunajovicích. Příspěvek k otázce vzájemných vztahů Slovanů a Avarů v Podunají. Studie AÚ ČSAV I/1. Praha.

Krekovič, E. 2004: Kto bol prvý? Nacionalizmus v slovenskej a maďarskej archeológii a historiografii. Študijné zvesti AÚ SAV 36, 51–53.

Odler, M. 2012: Avarské sídliská v strednej Európe: problémová bilancia. Studia Mediaevalia Pragensia 11, 2012, 17–96.

Traverso, L. – Gnecchi-Ruscone, G. A. – Hiss, A. N. – Herbig, A. – Hofmanová, Z. – Krause, J. 2022: The origin and genetic history of the Avars. In: H. Meller – F. Daim, eds. Grenzüberschreitungen – Reiternomaden in Mitteleuropa, ihre östlichen Wurzeln und

Verbindungen. Tagungen des Landesmuseums für Vorgeschichte Halle 25. Halle
(Saale), 120–132.

Zábojník, J. 2009: Slovensko a avarský kaganát. Bratislava.